

Asya Studies

Akademik Sosyal Araştırmalar / Academic Social Studies

Year: 8, Number: 29, p. 117-124, Autumn 2024

Endülüs Emevî Devletinde Bilimsel Faaliyetler *Scientific Activities in the Andalusian Umayyad State*

ISSN: 2602-2877 / E-ISSN: 2602-263X

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliř Tarihi
Article Arrival Date
11/06/2024

Makale Kabul Tarihi
Article Accepted Date
07/08/2024

Makale Yayım Tarihi
Article Publication Date
30/09/2024

Asya Studies

Doç. Dr. Mehmet BÖLÜKBAŞI
Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Arapça Mütercim ve Tercümanlık ABD
blkbamehmet@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5923-3920

Öz

İspanya'da kurulan Endülüs Emevî Devleti Arap toplumunun altın çağını yaşadığı ve önemli bilimsel gelişmelerin meydana geldiği bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde farklı toplumlarla bir arada yaşayan Endülüs Arapları çeşitli kültürlerle birlikte yaşamış ve kültürler arası etkileşim meydana gelmiştir. Bu etkileşim bilim alanında da kendini göstermiştir. Bu dönemde kütüphaneler kurulmuştur. Bu kütüphanelerde çeviri faaliyetleri hız kazanmıştır. Çeviri faaliyetlerine Hristiyan ilim adamları da katılmıştır. Endülüs'te Müslüman ve Hristiyan bilim adamlarınca yapılan çeviriler neticesinde farklı bilimsel birikimlerin bir araya gelmesiyle kültürler harmanlanarak kendine özgü entelektüel bir yapı meydana gelmiştir. Endülüs Emevîleri devrinde kurulan kütüphaneler sayesinde bilim adamları ihtiyaç duydukları eserlere kolay bir şekilde ulaşma imkânı bulmuşlardır. Bu kütüphanelerde Arap-İslam kültürüne ait el yazmaları ile doğu dünyasındaki bilimsel eserlerin çoğaltılması sayesinde İslam ve doğu kültürü Batı dünyası tarafından tanınmaya başlanmıştır. Kütüphaneler sayesinde bilimsel faaliyetler hız kazanmıştır. Kütüphaneler bilimsel çalışmaların gelişip ilerlemesinde Doğu ve Batı dünyası arasında köprü görevi görmüştür. Ayrıca Endülüs Emevî Devleti bilim ve kültür alanında İspanya'da kalıcı etkiler bırakmıştır. Bu etki sayesinde Batı dünyası bilim ve kültür alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Emevî Devletinin İspanya'da hüküm sürdüğü dönemde diller arası etkileşim meydana gelmiştir. Bu etkileşim sayesinde Arapçadan İspanyolcaya geçen kelimelerin bir kısmı halen İspanyolcada kullanılmaktadır. Bu çalışmada Endülüs Emevî Devletinde bilimsel faaliyetlerin gelişimi ve Batı dünyasına etkileri hakkında bilgiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endülüs Emevî Devleti, Bilimsel Faaliyetler, Çeviri, Kütüphaneler, Batı Dünyası, Dil Etkileşimi

Abstract

The Umayyad State of Andalusia, which was established in Spain, was a period in which the Arab society experienced a golden age and important scientific developments took place. During this period, the Andalusian Arabs lived together with different societies and interacted with various cultures. This interaction also manifested itself in the field of science. Libraries were established in this period. Translation activities gained momentum in these libraries. Christian scholars also participated in translation activities. As a result of the translations made by Muslim and Christian scholars in Andalusia, a unique intellectual structure was formed by blending cultures with different scientific accumulations. Thanks to the libraries established during the Andalusian Umayyad period, scientists had easy access to the works they needed. Thanks to the reproduction of manuscripts of Arab-Islamic culture and scientific works from the eastern world in these libraries, Islam and eastern culture began to be recognized by the Western world. Scientific activities gained momentum thanks to libraries. Libraries served as a bridge between the Eastern and Western worlds in the development and progress of scientific studies. In addition, the Andalusian Umayyad State left a lasting impact on Spain in the field of science and culture. Thanks to this influence, the Western world has made significant developments in the field of science and culture. During the reign of the Umayyad State in Spain, interaction between languages occurred. Thanks to this interaction, some of the words that passed from Arabic to Spanish are still used in Spanish. In this study, information about the development of scientific activities in the Andalusian Umayyad state and its effects on the Western world is discussed.

Keywords: Andalusian Umayyad State, Scientific Activities, Translation, Libraries, Western World, Language Interaction

Atf Bilgisi / Citation Information

Bölükbaşı, M. (2024). Endülüs Emevî devletinde bilimsel faaliyetler. *Asya Studies*, 8(29), 117-124.
<https://doi.org/10.31455/asya.1499899>

GİRİŞ

Emevîler devrinde de devam eden Arap-İslam fetihleri neticesinde 711 senesinde Kuzey Afrika'nın tamamında Emevîler hâkimiyet sağlamışlardır. Kuzey Afrika Valisi Musa b. Nusayr, Emevî Halifesi Velîd b. Abdulmelik'in onayını aldıktan sonra 710 senesinde Tarîf b. Mâlik idaresindeki bir grup askeri keşif yapımları için İspanya'nın güney kıyılarına göndermiştir. Yapılan keşif neticesinde Musa b. Nusayr ganimetle dönmüştür. Bu durum üzerine Musa b. Nusayr, İspanya'yı fethetmek için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. 711 senesinde Târik b. Ziyâd'ı beraberindeki orduyla İspanya'ya göndermiştir. İspanya'yı yöneten Vizigot krallığında taht kavgaları ve iç çekişmeler gibi sorunlar devam etmekteydi. Bu çekişmeler sonucunda siyasi birlik bozulmuştu. Târik b. Ziyâd siyasi düzeni bozulan Vizigot ordusu ile yaptığı savaşta başarılı olmuştur. Savaş neticesinde Arap-İslam orduları İspanya'yı fethetmeyi başardılar (İbn İzârî,1848: I,8). Emevîler 756 senesine kadar merkezden atanan Valiler ile Endülüs'ü yönettiler. 756 senesinde Emevî Devleti Abbasiler tarafından yıkıldı. Onuncu Emevî halifesi Hişam b. Abdulmelik'in torunu ve Muaviye b. Hişam'ın oğlu Abdurrahman, İspanya'da 756 senesinde Endülüs Emevî Devletini kurdu. Abdurrahman döneminde Endülüs Emevî Devletinin siyasi oluşumu tamamlandı. Endülüs medeniyetinde III. Abdurrahman ile II. Hakem'in hüküm sürdüğü 912 ve 976 tarihleri arasındaki dönemde kültürel ve bilimsel faaliyetler hız kazandı. Endülüs Emevîlerin başkenti Kurtuba İstanbul ve Bağdat gibi önemli kültür başkenti haline gelmiştir. Endülüs Emevîleri sadece İslam kültürüne ait bilimsel birikimle yetinmemiştir. Antik Yunan ve Roma kültürünün önemli kaynak eserlerinde yer alan bilgileri sonradan İslamiyet'i kabul eden Hint ve Mecusi bilim adamlarından öğrenmişlerdir. Endülüs Emevîleri öğrendikleri bu bilgilerle Doğu Batı sentezini oluşturmuşlardır. Bu sentez neticesinde tarih, coğrafya, edebiyat, dil ve tıp, astronomi, matematik gibi alanlarda ilerleme kaydetmişlerdir (Kurtkaya,2013:381). Avrupa Orta çağı yaşarken ve daha önce bilmediği devrin önemli ürünleri arasında kâğıt yapımı, demir üretimi ve tekstil imalatı gibi üretimler Endülüs Emevîleri tarafından yapılmıştır. Doğu dünyasının teknolojisi ve ürettiği ürünler Haçlı seferleri ve ticaret sayesinde Batı dünyasına yayılmıştır. Endülüs Emevîleri tarafından XII. asırda İspanya'nın Valencia o dönemki adıyla Belensiye şehrinde kurdukları kâğıt fabrikası Avrupa'da kurulan ilk kâğıt fabrikası kabul edilmektedir. Batı dünyası Endülüs Emevîlerinden kâğıt yapımını öğrendikten sonra Avrupa'nın birçok ülkesinde kâğıt imalatı yaygınlaşmıştır (Sâlim,1985:45).

Endülüs Emevî Devletinde Bilimsel Faaliyetlerin Gelişimi

Arap-İslam fetihleri neticesinde farklı coğrafyalarda daha önce bilmedikleri kültürlerle karşılaşan Müslümanlar hüküm sürdükleri yerlerde yaşayan toplumların bilgi birikiminden istifade ederek bilimsel ve kültürel alanlarda gelişme göstermişlerdir (Yonar,2013:55). Müslümanların bilim ve kültür alanında elde ettikleri gelişmeler Batı dünyasını etkilemekle kalmamış aynı zamanda Batı Medeniyetinin temellerinin atılmasına büyük katkı sağlamıştır (Yenen, 2013: 325).

Endülüs Medeniyeti elde edilen birikimlerin sonucu şekillenmiştir. Avrupa karanlık çağ olarak adlandırılan Orta çağ devrini yaşarken Endülüs Emevî Devleti 961 ile 976 yılları arasında hüküm süren II. Hakem döneminde altın çağını yaşamıştır. II. Hakem (ö.976) dönemi bilimsel ve kültürel gelişmelerin temellerinin atıldığı zaman dilimi olmuştur (Erbâş ve Yılmaz, 2017:160). II. Hakem Doğu ve Batı dünyasında seçkin eğitim kurumlarından biri olarak kabul edilen ve dünyanın birçok yerinden farklı dil, din ve kültürlere mensup kişilerin eğitim için geldiği Kurtuba Medresesini inşa etmiştir. Kurtuba Medresesi Doğu ve Batı dünyasının matematik, tıp ve astronomi alanlarında çalışmalar yapan birçok bilim adamının toplandığı bilim merkezi olmuştur. Ayrıca Hristiyan Dominicus Gondislavi (ö.1190) ve Hugh Santalla (ö.1135) ile Yahudi Abraham İbn Ezra (ö.1167) gibi bilim adamları Kurtuba Medresesinde eğitim görmüşlerdir (Hitti,1980:530).

Endülüs Medeniyetinde eğitim uluslararası nitelikte ve çok kültürlü olduğu için, o dönemde İspanya'da yaşayanlar eğitim almak için birbirleriyle yarışır hale gelmiştir. Okuma yazma oranı Endülüs Emevî döneminde oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Batıda ise okuma yazma oranı oldukça düşüktü. Ancak Batıda kiliseye mensup kişiler ile zenginler ve soylular arasında okuma yazma bilenler bulunmaktaydı (Zaimeche,2003:3). Endülüs Emevîler Devleti döneminde İspanya'daki Müslüman okulları oldukça iyi seviyede eğitim verdikleri için okuma yazma bilenlerin sayısı Avrupa'dan oldukça fazlaydı. Kadınlarda eğitim almaktaydı. Endülüs Medeniyeti dönemindeki medreseler günümüzdeki Üniversitelerin vazifesini görmüşlerdir (Günay,1999:41).

Fâtıma el-Fihri (ö.880) Tunus sınırlarında yer alan Kayravan şehrinde dünyaya gelmiş 859 senesinde Fas'ın Fes şehrindeki Karaviyyin Cami ile el-Karaviyyin medresesini inşa etmiştir. el-Karaviyyin medresesi dönemin önemli eğitim medreselerinden birisi kabul edilmektedir. Bu medrese günümüzde Karaviyyin Üniversitesi olarak eğitim vermeye devam etmektedir. Dünyanın en eski üniversitelerinden biridir (Dosset,2014:91). Endülüs medeniyetinin Doğu dünyasının bilimsel ve kültürel gelişmelerini İspanya'ya taşıması neticesinde İspanya'da siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Endülüs medeniyeti doğu-batı sentezini bir araya getirerek yeni bir medeniyet yaratabilmişlerdir (Koç,2018:303).

Endülüs Medeniyeti Edebiyat alanında da batıyı etkilemiştir. Batıda dil, edebiyat, şiir, dilbilgisi, dini metinlere ilgi artmıştır. Bu sayede Avrupa'da hümanizm akımı ortaya çıkmış ve Batı dünyasında edebiyat alanında uyanma devri başlamıştır. Batılı hümanistler arasında Petrarch (ö.1374), Giovanni Boccaccio (ö.1375) ve Coluccio Salutati (ö.1406) gibi kişiler yer almaktadır. III. Abdurrahman ile Hasday ibn Şaprut tarafından Sicilya ve Endülüs'teki saraylarda çeviri, fen ve sosyal bilimlerin alanında eğitime ve bilim adamlarına önem verilmiştir. Bu gelişme İspanya'da bilim ve felsefe alanındaki gelişmelerin temelini atmıştır. Batı dünyası bu İslami yapıları benimsemiş, Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan filozof, âlim ve tercümanların katkıları neticesinde Endülüs zengin kültürel çeşitlilik ve değişim yaşamış ve bu bilginin edinilmesi onlar sayesinde olmuştur. Söz konusu gelişmeye benzer Endülüs eğitim kurumları bu şekilde ortaya çıkmış ve ilk üniversiteler Avrupa'da XI. ve XII. asırlarda Bologna, Paris, Oxford, Cambridge, Padua ve Napoli'de kurulmuştur (Compier,2011:64).

Gayrimüslimlerin de katkılarıyla Endülüs medeniyetinin bir üst seviyeye çıktığı da bilinmektedir. Toledo Çevirmenler Okulunda çeşitli konularda tercüme faaliyetleri yürütülmüştür. Aynı dönemde İspanyol okullarında Müslüman âlimlerin tıp ve fen bilimleri dersleri verdiği bilinmektedir. Batı dünyası, Müslümanların kültürel ve bilimsel alandaki çalışmalarında faydalanmak için pek çok yazma eseri tercüme etmişlerdir. Arapça yazılmış kaynak eserlerin Latinceye tercüme dildiği şehirler arasında Sicilya, Toledo ve Kordoba bulunmaktadır (Öztunalı,2017:1327).

Bilimsel araştırmalar ve çeviri konusunda son derece duyarlı olan İspanya Kralı Alfonso, Endülüs medeniyetinin ana itici gücünü oluşturan bilimsel eserlerin Latinceye ve diğer batı dillerine tercümesinde öncü rol oynamıştır. Astronomi kitaplarını yazmak için bir grup bilim adamını Toledo'da toplamıştır. Bu bilim adamları gözlemler, tercüme ve diğer bilimsel araştırmalar sayesinde astronomi araştırmalarında önemli bilgiler elde etmişlerdir (Palencia,1955:575).

Endülüs medeniyetinin bilimsel faaliyetlere yapmış olduğu bir diğer katkı tıp alanında olmuştur. Önemli tıp bilim adamları araştırma ve incelemelerini Batı dünyasının en modern eğitim kurumları ile kütüphanelerinin bulunduğu Kurtuba'da gerçekleştirdiler. Endülüs medeniyetinin tıp alanındaki bilim adamları arasında ez-Zehravi, İbn Hatib ve İbn Rüşd yer almaktadır. Endülüs medeniyetinin en ünlü botanikçisi ve eczacısı İbnü'l-Baytar (ö.646) önemli eserler telif etmiştir. Bu eserlerinden en önemlisi Kitab el-Cami'fi el-Adviyye el-Mufred (كتاب الجمع في الأدوية المفردة) adlı eserdir. İbnü'l-Baytar eserinde 1400'den fazla bitkinin ve ilacın tarifi ile 300'den fazla keşfettiği bitki karışımından elde ettiği ilaçlar hakkında bilgiler vermiştir. Eser, yüzlerce yıl boyunca Avrupa'da eczacılık alanında kaynak eserlerinden biri olmuş ve XVII.yüzyılda Latince'ye tercüme edilmiştir. Bu eser günümüze kadar etkisini korumuştur. Çalışmalarının etkisi XVIII. asra kadar Avrupa'da devam eden ve Abulcasis olarak bilinen el-Zahravi'nin (ö.1013) Kitâbu't-tasrif isimli cerrahi alanındaki eserini Toledo'da Cremona'lı Gerard Latince'ye tercüme etmiştir. İtalyan ve Fransız cerrahların dikkatini çeken bu eser Salerno ve Montpellier tıp fakültelerinde cerrahi ders kitabı olarak kullanılmıştır. Otuz bölümden meydana gelen Kitâbu't-tasrif isimli eserde Batı dünyasında daha önce bilinmeyen cerrahi yöntemler ile aletler ayrıntılı ve görsel olarak anlatılmıştır. Batı dünyasında cerrahi operasyonların temelleri Endülüs medeniyeti sayesinde atılmıştır. Cüzzamin nörolojik semptomlarını tanımlamada büyük başarı elde eden ez-Zahravi'nin teşhisleri XII.asırdan itibaren Batı dünyasında tıp kitaplarında kullanılmaya başlanmıştır (Osseiran,2004:135).

Endülüs'te yetişen dönemin medrese ve kütüphanelerinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan tıp hekimi İbn Hatib (ö. 1374) veba hastalığının bulaşıcı olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca şehirlerde yaşayan insanların vebaya yakalanma risklerinin açık alanlarda yaşayanlardan fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1382 yılında Montpellier Tıp Fakültesi'nde ders veren İbn Hatib vebanın yayılmasını bilimsel olarak açıklamasına rağmen hastalığın bulaşma şeklini Avrupalıları anlayamamışlardır (Osseiran,2004:140).

İbn Rüşd tarafından telif edilen Külliyyat fi't-Tıbb yıllarca referans eser kabul edilmiştir. Paduan Jew Banacosa Endülüs kütüphanesinde eseri 1255 yılında Colliget adıyla Latinceye tercüme etmiştir.

Tıbbın genel kurallarına ilişkin Colliget adlı kitap da birkaç kez yayımlanmıştır. Hiç kimsenin iki kez çiçek hastalığına yakalanmasının imkânsız olduğunun yanı sıra kitapta, gözdeki retinanın gerçek işlevi ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Hitti,1980:583).

Endülüs İspanyolların kontrolüne geçtikten sonra Arapça bilen Yahudi mütercimler çeviri faaliyetleri yoluyla bilimsel faaliyetleri devam ettirdiler. Yahudi bilim adamlarından Judah Alfachan (ö. 1235) III.Ferdinand'ın Toledo bulunan sarayında çalışmalarını sürdürmüştür. 14. asırda Aragon'daki sarayda Benveniste, bir diğer saray Navarre'de Jose Orabuena, Samuel ile Judah Wakar tıp literatürü için oldukça önemli çalışmalar yapmışlardır (Castiglioni,1960:1362). Endülüs Emevî Devleti yıkıldıktan sonra bölgede yaşayan Yahudi tıp âlimleri Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Göç ettikleri yerlere Endülüs tıp okulunda öğrendikleri bilgileri de beraberinde getirmişlerdir. Bu durum neticesinde İtalya'daki Bologna, Salerno ve Padua tıp fakülteleri kısa zamanda Avrupa'nın önemli tıp merkezleri olmuşlardır (Yıldız,2009:525).

Endülüs medeniyetinin bilimsel alanda ilerleme kaydettiği bir diğer çalışma alanı astronomi ve matematikti. Endülüs'te yetişen Mesleme el-Mecriti (ö.1007) ve Muhammed b. el-Samh el-Mühendis matematik ve astronomi alanında Avrupa'yı etkileyen önemli eserler telif etmişlerdir. Mesleme el-Mecriti geometriye giriş niteliğinde olan Öklid tarafından telif edilen Öklid'in Geometri'nin Elementleri isimli eserini incelemiş ve açıklamalar yapmıştır (Osseiran, 2004:149). Endülüs medeniyetinin tarımsal alanda Batı dünyasını etkilemiştir. Sulama sistemleri, daha önce Batı dünyasının bilmediği sebze ve meyvelerin Avrupa'da yetiştirilmesi ve yayılması Endülüs medeniyeti sayesinde olmuştur. İbn Bassal ve İbn Avvam tarafından telif edilen tarımsal üretim konularını anlatan eserler batı dünyasında uzun yıllar kaynak eserler olarak kabul edilmişlerdir (Budak,2016:172).

Endülüs uygarlığının bilginin aktarılmasını hızlı bir hale getirecek en önemli etken İspanya'nın Valensiya şehrinde kâğıt fabrikasını inşa etmesidir. Bu fabrika Avrupa'da kâğıt üretiminin yapıldığı ilk merkezdir. Kâğıt imalatının Avrupa'da yaygınlaşmasından sonra İtalya'da başlayan ve Avrupa'nın tamamına yayılan Rönesans hareketlerinin başarıya ulaşması kitaplara herkesin kolayca ulaşmasında Endülüs medeniyeti önemli rol oynamıştır (Dosset,2014: 93).

Çeviri Faaliyetlerinin Batı Dünyasının Gelişimine Katkısı

Endülüs medeniyetinin felsefe alanında telif ettiği kaynak eserlerin batı dillerine aktarılmasıyla Batı dünyası Aristo'yu tanımış oldu. Müslüman bilim adamlarının ve âlimlerinin din ve akıllı bir araya getirerek bilimsel faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini gören Batı dünyası bu düşünceyi uygulamaya başladı. Kurtuba'da doğan İbn Rüşd (ö.1198) Aristo hakkında yazdığı şerhler ve Filozofların tutarsızlıkları (Tehâfutu Tehâfuti'l-felâsife) ile ilgili telif ettiği eseri, Batı dünyasının dikkatini çekmiştir. Bu eseri kilise üniversitelerde ders kitabı olarak kullanılmasını kabul etmiştir. Ayrıca, İbn Rüşd'ün felsefe hakkındaki görüşleri Avrupa'da 16. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur (el-Uzri,1965:55).

Batı dünyası 19. yüzyıla kadar hasta insanların şeytanlar tarafından ele geçirildiğine ve bu nedenle hastalıklara maruz kaldıklarına inanıyordu. Yaygın inanış, bir rahibe dua edilerek hastanın ruhundaki şeytanların çıkarılmasıyla hastaların iyileştirilebileceği düşüncesi hakimdi. Endülüs medeniyetinin bilim adamlarınca telif edilen tıp kitaplarının Batı dillerine çevrilmesiyle bu durum değişti Batı dünyası, tıp alanında ilerleme kaydetti ve bilimsel yöntemlerle hastalıkları tedavi etmeye başladı (Mekkî,1980:11).

Endülüslü gökbilimci Zerkâli'nin (ö. 1100) İspanya'nın Tuleytula kentinde 11. yüzyılda inşa ettiği rasathâne'de yaptığı astronomi ile ilgili çalışmalarının Batı dillerine çevrilmesi neticesinde Batı dünyası astronomi alanında büyük ilerlemeler kaydetti. Müslüman coğrafyacıların ve seyyahların kitaplarının Batı dillerine çevrilmesi sayesinde Batı dünyası, özellikle de Uzak Doğu ve Ortadoğu ile ilgili coğrafi bilgilere ulaşmayı başardı. Ayrıca Endülüs medeniyetinin matematik ve astronomi ile ilgili telif edilen eserlerde yer alan algebra (el-cebr) cenit (es-semt) gibi terimler Batı dünyasına intikal etmiştir (İbnu'z-Zerkâle,1993: 263).

Endülüs halk şairlerinin söylediği şiirlere Zecel adı verilirdi. Halka açık toplantılarda eğlence amaçlı olarak Zecel'ler okunurdu. Muvaşşahlar; Endülüs saraylarında genellikle çalgı eşliğinde söylenen şarkılardı. Zecel ve Muvaşşahlar Batı dillerine tercüme edildikten sonra, 12. yüzyıl Fransız halk şairleri de Zecel ve Muvaşşahlardan esinlenerek şiirlerini müzik eşliğinde seslendirmişlerdir (Monroe,1992: 193).

Endülüs şairlerinin besteleyip söylediği şarkılar İspanya'da büyük ilgi görmüştür. Endülüslü Müslüman müzisyenler İspanyol saraylarında istihdam edilmiştir. Kral X. Alfonso döneminde bestelenen Aziz Meryem Şarkıları "Las cantigas de Santa Maria" olarak isimlendirilen şarkılar Endülüs müziğine

dayanmaktadır. Batı dünyasında XII. yüzyılda ortaya çıkan “Frankonian” olarak adlandırılan nota verme yönteminin mucidinin Könlü Franko olduğu kabul edilmekteydi. Ancak XII. ve XIII. yüzyıllarda Endülüs uygarlığının müzik ile ilgili eserlerinin Batı dillerine çevrilmesi sayesinde Endülüs medeniyetinin müzik notalarının Franko’dan 400 yıl önce var olduğu ortaya çıkmıştır (Adler,1867:63).

Endülüs Kütüphanelerinin Bilimsel Faaliyetlere Katkısı

Endülüs medeniyeti İspanya’da bilimsel ve kültürel alanlarda izler bırakmıştır. Endülüs medeniyetinin kendine has yapısı sayesinde Avrupa’dan ve Doğu dünyasından alanında uzman birçok bilim adamı Endülüs’e gelerek kütüphanelerde çalışmalar yapmışlardır. Bu sayede Doğu kültürüne ait kaynak eserler Endülüs kütüphanelerine nakledilmiştir. Endülüs Emevî Devleti döneminde at, silah ve bazı özel tüketim malları gümrükten muafı. Bu muafiyet daha sonra kitaplar içinde getirilince özellikle yazma eser ticaretinde artış sağlanmıştır. Doğu dünyasından yazma kaynak eserler tüccarlar tarafından Endülüs’e getirilerek Kurtuba, İşbiliye ve Tuleytula gibi bilim ve kültür şehirlerinin pazarlarında satışa çıkarılmıştır. Bu durum İspanya’da kütüphanelerin inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır (Erünsal,2017:19) Endülüs’te kitaplara büyük önem veriliyordu. Endülüslü coğrafya âlimi Ebu Ubeyd el-Bekrî, sahip olduğu kitapları kumaşlara sararak korumuştur. Sâmânî hükümdarlarından Nüh b. Mansûr (ö.976) Endülüs devrinde yaşamış önemli âlimlerinden biri olan İbn Abbad’a veziri olmasını teklif etmiştir. Ancak İbn Abbad sahip olduğu kitapların taşınması için dört yüz adet deveye ihtiyacı olduğunu söyleyerek teklifi kabul etmemiştir (Yâkût el-Hâmevî,1975: II,211). Kurtuba’da kitaplara verilen önem nedeniyle kütüphaneler zenginleşirken kitaplarla ilgili meslekler ortaya çıkmıştır. Kitap tüccarlarının yanı sıra verrâk (أَوْرَاق) adı verilen kitapları ciltleyen, kitapların ve yazılı metinlerin kopyasını çıkarıp çoğaltan istinsah eden kişiler ortaya çıkmıştır (İbn Haldûn,1991: II,980).

Endülüs Emevî Devleti döneminde Kurtuba, İşbiliye, Tuleytula ve Gırnata gibi yerler kütüphanelerin faaliyet gösterdiği bilim ve kültür şehirleri haline gelmiştir. Bu sayede birçok ilim adamı bu kütüphanelerdeki şehirlerde yetişmiştir. Endülüs döneminde kitap okumaya ilgi duymayanlar bile kitaplar satın alarak evlerini kitaplar ile süslemişlerdir (Özdemir,1997:14). Kurtuba’da 70 adet kütüphanede bilimsel faaliyetler devam ederken aynı zamanda Bağdat ve Şam gibi bilim merkezleri ile ilişkiler sayesinde Avrupa ülkelerinde bilinmeyen Antik Yunan medeniyetinin farklı alanlarda telif edilmiş kaynak kitapları Endülüs kütüphanelerine taşınmıştır. Taşınan eserlerde yer alan eksik ve anlaşılması güç bilgiler düzeltilerek Arapçaya tercüme edilmiştir. Daha sonra Arapçaya aktarılan bu eserler batı dillerine çevrilmiştir. Bu çeviriler sayesinde Batı dünyası Aristo, Oklid, Platon ve Batlamyus gibi bilim adamlarının eserlerini tanıma imkânı bulmuştur. Ayrıca Endülüs kütüphanelerinde yapılan bu çeviriler sayesinde Batı dünyasında bilimsel faaliyetler hızlanmış ve Rönesans’ın temellerinin atılmasında önemli rol oynamıştır (Robertson,2011:76).

Endülüs Saray Kütüphanesi

Endülüs’te birçok kütüphane kurulmuştur. Bu kütüphanelerden en önemlisi ve en büyüğü Kurtuba şehrindeki saray kütüphanesidir. Bu kütüphane II. Hakem devrinde gelişimini tamamlamıştır. Kitap sayısı artmış ve Batı dünyasında bilinen önemli kütüphaneler arasındaki yerini almıştır. Kurtuba saray kütüphanesinde 400000 kitap bulunmakla birlikte bu kitapların her birinin ismi kayıt altına alınarak kataloglanmıştır (Hilal, 1986: 47). Kurtuba kütüphanesi Bizans İmparatoru tarafından hediye edilen kitaplar ile daha da zengin bir kütüphane haline gelmiştir. Kütüphanede istinsah yapılan kitapların nüshalarını almak için bilime meraklı idareciler kütüphane yöneticilerine hediyeler göndermişlerdir (Algül ve Çetin,1997:86).

Kurtuba kütüphanesinde ciltçiler, istinsah yapanlar, katalog işi ile uğraşan memurlar istihdam edilmiştir. Kütüphane barındırdığı kaynak eserler sayesinde Bağdat ve Kahire kütüphaneleri ile aynı seviyeye ulaşmıştır. Kütüphanede kitaplar konularına göre fihristlenmiş ve tasnifleri yapılmıştır (Hilal, 1986:53).

Endülüs Emevî Devletinin İspanyolcaya Etkisi

İspanya’da, 275 sene hüküm süren Endülüs Emevî Devletinin resmi dili olan Arapça ile İspanyolca arasında etkileşim meydana gelmiştir (İbnu’l-Kütiyye,1989:59). Zaman içerisinde İspanya’ya birçok Müslüman Arap yerleşmiştir. İdari işler ile sosyal hayatta Arapça kullanılmıştır. İspanyollar İspanyolcanın yanı sıra bölgeye yerleşen Araplarla Arapça konuşmuşlardır. Ayrıca İspanyol bayanlarla evlenen Araplar sayesinde birçok Arapça kelime İspanyolcaya geçmiştir (İbn Abdülhakem,1964:79).

İspanyollar ile Araplar birbirleriyle konuşurken ve resmi yazışmalarda ortak dil olan Arapçayı kullanmışlardır. Bu durum nedeniyle Kurtuba Piskoposu Alvaro, İspanyolların İspanyolca yazı yazamadıklarını ancak Arapça kitapları okuyup anlayabildiklerinden rahatsız olduğunu belirtmiştir (ez-Zeccâli,1971:83).

Endülüs Emevî Devletinin 2 asırdan fazla hüküm sürdüğü İspanya’da Araplar ve İspanyollar arasında meydana gelen etkileşim neticesinde Arapçadan İspanyolcaya birçok kelime geçmiştir. Günümüzde 21 adet Arapça kelime halen İspanyolcada kullanılmaktadır.

Tablo 1: Anlamı Değişmeden Ancak Telaffuz Değişikliğine Uğrayarak Arapçadan İspanyolcaya Geçen Kelimeler

Kelimenin Arapçası	Arapçadaki Anlamı	Kelimenin İspanyolcası	Kelimenin İspanyolca Telaffuzu	İspanyolca Anlamı
زَيْتُون (Zeytûn)	Zeytin	Aceituna	Ezeytune	Zeytin
زَيْت (Zeyt)	Yağ	Aceite	Aseyte	Yağ
مِخْدَةٌ (Miħedde)	Yastık	Almohada	Elmoada	Yastık
أُرْز (Eruz)	Pirinç	Arroz	Eriz	Pirinç
قَطَّ (Kıtta)	Kedi	Gato	Gato	Kedi
زُرْفَةٌ (Zurafa)	Zürafa	Jirafa	Hirafa	Zürafa
فُلَان (Fulan)	Falanca kimse	Fulano	Fulano	Falanca Kimse
عَزَال (Gezal)	Ceylan	Gacela	Gasela	Ceylan
غِتَار (Gitar)	Gitar	Guitarra	Gitarra	Gitar
سُكَّر (Sukker)	Şeker	Azúcar	Asuker	Şeker
لَيْمُون (Leymun)	Limon	Limon	Limon	Limon
مَسْجِد (Mescid)	Mescid	Mezquita	Meskita	Mescit
قُطْن (Kutun)	Pamuk	Algodón	Elgodon	Pamuk
جَرَّة (Cerra)	Testi	Jarra	Herra	Testi
شَرْبَةٌ (Şerbet)	İçecek, Şerbet	Sorbete	Şorbede	Şerbet
أَلْبَانِي (el-Bani)	İnşaatçı	Albañil	Albanil	İnşaatçı
قَمِيص (Kamış)	Gömlek	Camisa	Qamisa	Gömlek
مُمَيَّا (Mumya)	Mumya	Momia	Momya	Mumya
كَمُون (Kemmun)	Kimyon	Comino	Komino	Kimyon
كِرَاء (Kira)	Kira	Alquiler	Elkila	Kira
كُحُول (Kuħul)	Alkol	Alcohol	Alkol	Alkol

SONUÇ

Endülüs medeniyeti, farklı medeniyetlerin bilimsel eserlerini toplayıp birleştirerek kendine özgü bir üslup ve entelektüel yapının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Endülüs medeniyetinde ilim adamlarının en büyük destekçisi, zenginleşen ve yeri doldurulamaz hale gelen kitap ve kütüphaneler olmuştur. Doğu dünyasına ait bilimsel keşiflerin ve kaynak eserlerin çoğaltılıp satın alınması ve bu sürecin ulusal politikaya dönüştürülmesi kültürel altyapının güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Batı dünyası Orta Çağ'ın karanlığından geçtiği bir dönemde, Endülüs kütüphaneleri Endülüs medeniyetinin daha parlak bir dönem geçirmesine katkıda bulunarak sosyal, kültürel ve bilimsel yaşamın ilerleme kaydetmesine katkıda bulunmuştur. Endülüs medeniyetinde çeviri faaliyetleri Müslüman, Hristiyan, Yahudi ve diğer dinlere mensup bilim adamlarınca ortak yapılmıştır. Bu sayede eksik, yanlış ve anlaşılmayan bilgiler düzeltilerek Arapçaya tercüme edilmiştir. Orta çağ Avrupa'sında kitap, kütüphane ve çeviri merkezi olarak adlandırılan Endülüs medeniyeti, kendine özgü tarzıyla Batı dünyasını etkilemiştir. Ayrıca bilim dünyasına kayda değer katkılarda bulunmuş ve dünya tarihine damgasını vurmuş önemli medeniyetlerden biridir. Bu medeniyetin doğuşunda, etki ve izlerinin günümüze kadar korunmasında en önemli rollerden birini, çeviri faaliyetlerini destekleyen ve bilim adamlarına ev sahipliği yapan, dönemin en önemli bilimsel eserlerini barındıran kütüphaneler oynamıştır. Endülüs uygarlığının, dönemin bilimsel üretimine katkı sağlayacak devasa kütüphanelere ve kitaplara sahip olduğu açıktır. Kitaplara, ilim adamlarına ve kütüphanelere verilen değer, Endülüs medeniyetini kültürel anlamda geliştirmekle kalmamış, aynı zamanda Batı dünyasının entelektüel gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, G. (1867). *The poetry of the arabs of spain*. Facsimile Publisher.
- Algül, H., & Çetin, O. (1997). *İslam tarihi*. Gonca Yayınları.
- Bölükbaşı, M. (2020,17-18 Aralık). *Arapçanın İspanyolcaya etkisi*. [Tam metin bildiri] IV. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu. Ankara, Türkiye.
- Budak, M. A. (2016). Batı kaynaklarına göre Endülüs Medeniyeti'nin eğitim ve bazı bilim alanlarında Avrupa'ya katkıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(23),163-176.
- Castiglioni, A. (1960). Louis Finkelstein (Ed.), *The contribution of the jews to medicine the jews: their history, culture and religion. Volume.1* (p. 1349-1376). Harper and Brother Publishers.
- Compier, A. (2011). *How Europe came to forget about its Arabic heritage*. Al- İslam eGazette.
- Dosset, R. (2014). The historical influence of classical islam on western humanistic education. *International Journal of Social Science and Humanity*, 4(2),88- 102.
- el-Uzri, Ahmed b. Ömer. (1965). *Nuşûş 'ani'l-enderus*. (Nşr.: A. el-Ehvânî). Madrid.
- Erbaş, F., & Yılmaz, S. (2017). Endülüs Emevî halifesi II. Hakem'in ilmi kişiliği ve ilim hayatına sağladığı katkılar. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1),157-185.
- Erünsal, İ. (2017). Kütüphane. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (s.11-32). Türkiye Diyanet Vakfı.
- ez-Zeccâlî, Abdurrahman b. Abdullah. (1971). *Emsâlu'l- 'avâm fi'l-enderus*. (Nşr.: M. b. Sarîfe). Fas.
- Günay, D. (1999). Medreseden üniversiteye trajik bir yolculuk. *Mimar ve Mühendis*, (26), 41-49.
- Hilal, C. (1986). *Kurtuba fi't-tarihi'l-islâmî*. el-Hey'eti'l-Misriyyeti'l-Âmme li'l-Kuttâb.
- Hitti, P. (1980). *Siyasi ve kültürel İslam tarihi* (Çev.: S. Tuğ). Boğaziçi Yayıncılık.
- İbn Abdülhakem. (1964). *Futûlhu İfrîkîyye ve'l-enderus*. (Nşr.: A. E. et-Tabbâ). Dârü'l-Sâdır.
- İbn Haldûn. (1991). *Mukaddime*. (Trc.: S. Uludağ). I-II, Dergâh.
- İbn İzâri, el-Merrâkuşî. (1848). *el-Beyânu'l-mugrib fi ahbâri'l-enderus ve'l-magrib*. (Nşr.: R. Dozy). I-II, Leiden.
- İbnu'l-Kütüyye. (1989). *Târîhu iftitâhi'l-enderus*. (Thk.: İ. Ebyâri). el-Mektebetu'l-Endelusiyye.
- İbnu'z-Zerkâle, Muhammed es- Suveysî. (1993). *Mevsû'atu'l-hadâreti'l-islâmiyye*. Amman.

-
- Koç, O. (2018). Endülüs kütüphaneleri ve bilimsel bilginin üretimine katkıları. *Bilgi Dünyası*, 19(2),297-323.
- Kurtkaya Y. (2013). Endülüs aydınlanması ve boyutları. *Hece Dergisi*, (198), 381-401.
- Mekkî, T. A. (1980). *Dirâsât endelûsiyye*. Dâru'l-Meârif.
- Monroe, J. (1992). Salma Khadra Jayyusi (Ed.), *Zajal and muwashshaħa. the legacy of muslim spain*. (p. 189-200).Leiden.
- Osseiran, S. (2004). *Cultural symbiosis in al-andalus*. UNESCO Regional Office for Education in the Arab States.
- Özdemir, M. (1997). *Endülüs müslümanları ilim ve kültür tarihi*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öztunalı, O. (2017). Toledo çevirmenler okulunda gerçekleştirilen çalışmaların kültürlerarası yeri ve önemi. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1323-1329.
- Palencia, A. G. (1955). *Târihu'l-fikri'l-endelusî*. (Çev.: H. Mu'nis). Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye.
- Robertson, C. (2011). What did the moors for us? retelling our european stories. *Renegotiating Our Heritage. Arches*, 4(8),76-86.
- Sâlim, S. A. (1985). *Târihu'l-muslimîn ve âşâruhum fi'l-endelus*. Daru'l-Maarif.
- Yâkût el-Hâmavî. (1975). *Mu'cemu'l-buldân. I-V*. Dâru's-Sâdr.
- Yenen, İ. (2013). İslam medeniyetinin klasik (orta çağ) batı düşüncesine etkileri. *Hece Dergisi*, (198), 322- 330.
- Yıldız, Ş. Endülüs bilim hayatında Yahudiler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 509-528.
- Yonar, G. (2013). İslam medeniyetini çevreleyen kültür alanları ile etkileşimler. *Hece Dergisi*, (198), 51-69.
- Zaimeche, S. (2003). Salim Al-Hassani. (Ed.), *Aspects of the islamic influence on science and learning in the christian west (12th -13th century)*. (p. 2-19). Foundation for Science Technology and Civilization.
-